

OSNE
SEJERŠTAD

JEDNA
ØD NAS

PRIČA O MASAKRU
U NORVEŠKOJ

S norveškog preveo
Igor Solunac

■ Laguna ■

Naslov originala

Åsne Seierstad

EN AV OSS

En fortelling om Norge

Copyright © 2013 Kagge Forlag AS

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

JEDNA OD NAS

Sadržaj

Deo prvi	15
Nov život (1979)	17
Vrtlozi svetlosti	29
Zemlja u doba promene	34
Deca iz Silkestroa	39
Piškenje na stepenicama	49
Al-Anfal	57
Naša deca	62
Mladi snovi	67
Za Damask	91
Molba za zaštitu	99
Mesto na spisku	105
Lažne diplome visokog kvaliteta!!	131
Odaberi svet	146
Tri druga	156
Spisi	178
Knjiga	193
Kako da živim kao vi?	200
Ne sprijateljujte se ni sa kim dok ne stignete!	210
Patriote i tirani	220

Ne samo odelo	239
Predsednikov govor	244
Otrov	250
Hemičarev dnevnik	262
Sve o čemu smo mogli da sanjamo	282
Letnja groznica	289
Volim te	298
Petak	303
Kad se sve završi	378
Ima li vaše dete nekih osobenih znakova?	411
Ali nikad naivnosti	430
Deo drugi	445
Narcis na sceni	447
Monolog	473
Srž slučaja	482
Volja za životom	491
Predavanje iz psihijatrije	500
Presuda	513
Deo treći	515
Planina	517
Raj za tkalje	524
Kazna	533
Kako je nastala ova knjiga	549
Spisak literature	561

Trčala je.

Uzbrdo, preko mahovine. Gumene čizme tonule su u vlažnu zemlju. Ugibala joj se pod nogama.

Videla je šta se dogodilo.

Videla ga je kako puca i dečaka koji je pao.

„Devojke, nećemo umreti danas“, rekla je jednoj od dve drugarice koje su stajale s njom. „Nećemo umreti danas.“

Začulo se još nekoliko hitaca. Brzi koraci, zatim tajac. Novi niz pucnjeva.

Stigla je do Staze ljubavnika. Ljudi su trčali oko nje, tražeći skrovište.

Iza nje, uz stazu, protezala se zarđala žičana ograda. Sa druge strane, oštre litice obrušavale su se u jezero Tiri. Nekoliko ljljana držalo se na ivici, kao da su izrasli na stenama. Procvetali, lišća prekrivenog planinskom rosom koja se slivala sa stena.

Iz vazduha, ostrvo se zelenelo. Natkriljavale su ga krošnje visokih borova, dodirujući se. Vitko granje listopadnog drveća pružalo se ka nebu. Ali ovde dole, sa zemlje, šuma se činila retkom.

Ponegde je rastinje bilo dovoljno gusto da se u njemu sakriješ. Ravne stene prekrivale su stranu brda, a ispod njih se moglo pronaći skrovište.

Pucnji su bili sve jači.

Ko li to puca? Koliko ih je?

Išla je napred-nazad Stazom ljubavnika. U grupici ih je bilo previše. Prekasno je za trčanje.

„Treba da legnemo i pravimo se mrtvi“, reče jedan dečak.
„Lezite u neobične položaje, pomisliće da su nas pobili!“

Spustila se na zemlju, lica poluokrenutog ka brdu. Dečak je legao do nje, obgrlivši oko stomaka.

Bilo ih je jedanaest.

I svi su učinili kako je rekao jedan.

Da je rekao *Bežite!*, možda bi i bežali. Ali rekao je *Lezite!* Ležali su jedni blizu drugih. Pogleda okrenutih ka šumi i mračnim krošnjama, nogu oslonjenih na ogradu. Neki su se dodirivali, drugi polegali na gomilu. Dve najbolje drugarice držale su se za ruke.

„Sve će biti u redu“, rekao je jedan od jedanaestorice.

Nebo se prolomilo, ali kapi su im curkale niz vratove i znojave obraze.

Disali su gotovo nečujno.

Žbunici s malinama zalutao je na liticu. Bledoružičaste divlje ruže grlile su ogradu.

Koraci su se približavali.

Smireno je hodao kroz živicu. Čizme su gazile duboko, kršeći pred sobom plave zvončice, detelinu i žute zvezdane. Zapucketaše osušene grančice na zemlji.

Koža mu je bleđa i oznojena, oči svetle. Istanjene pramenove začesljao je da prikrije začetak gubitka kose. Krv mu je bila zasićena kofeinom, efedrinom i aspirinom.

Već je ubio dvadeset dvoje ljudi na ostrvu.

Nakon prvog hica išlo je lako. Prvi hitac ga je skupo koštao. Jedva ga je ispalio. Ali sad se već opustio s pištoljem u ruci.

Zaustavio se na blagom uzvišenju koje je trebalo da skrije jedanaestoro. Smireno ih je posmatrao.

„Jebote, pa gde je?“

Glas je bio glasan i jasan, ali odgovora nije bilo i niko se nije micao.

Prekrivala ju je teška ruka momka pokraj nje. Nosila je crvenu kabanicu i gumene čizme, a on karirani šorts i majicu kratkih rukava. Ona je bila osunčana, on bled.

Muškarac na uzvišici krenuo je zdesna.

Prvi hitac prošao je kroz glavu dečaka koji je ležao na ivici.

Zatim je ciljao u njen potiljak. Talasasta, kestenjastosmeđa, mokra kosa sjajila se na kiši. Metak joj je prosvirao glavu i pogodio mozak. Ponovo je opalio. Ovoga puta ka temenu. I taj metak je prošao kroz mozak, zatim vrat i grudni koš, i zaustavio se kod srca. Krv je liptala. Tekla je duž mladog tela, curila niz stazu, kvasila zelene iglice na zemlji i skupljala se u baricama na kosini.

Nekoliko trenutaka kasnije pogodio je dečaka koji ju je stezao. Hitac mu je prošao kroz potiljak. Metak se raspršao kad je pogodio kožu, tkivo i kosti. Parčići su pogodili mali mozak i prekinuli produženu moždinu.

Srce je stalo.

Iz glave je curila krv, mešala se s kišom i natapala zemlju.

Iz nečijeg džepa oglasio se mobilni telefon. Nekome drugom stigla je poruka. Jedna devojka prošaptala je „Ne...“, tihim, jedva čujnim glasom, pre nego što ju je ustrelio u glavu. Njeno otegnuto „neee“ izbledelo je i utihnulo.

Između hitaca prolazilo je po nekoliko trenutaka.

Oružje je imalo laserski nišan. Pištolj je metu označavao zelenim zrakom, puška crvenim. Meci su pogađali tamo gde je zrak pokazivao.

Pretposlednja devojka u nizu spazila je njegove blatnjave, crne čizme. Na petama, prema stazi, štrčale su mamuze. Na pantalonama mu je svetlucala karirana fluorescentna traka.

Devojka je držala najbolju drugaricu za ruku. Lica su im bila jedno naspram drugog.

Ispaljeni metak prošao je kroz potiljak, lobanju i čelo devojčice svetlije puti. Telom joj prođe trzaj i stiže do šake. Stisak je popustio.

Sedamnaest godina nije dugačak život, pomislila je druga, koja je i dalje ležala.

Hitac je prozujao kroz uho i presekao skalp. Krv joj obli lice i preli se na šake u kojima joj je počivala glava.

Dečak kraj nje prošapta: „Umirem.“

„Pomozite, umirem, pomozite mi“, preklinjao je.

Disanje mu je bilo sve tiše i tiše, dok zvuk nije uminuo. Negde usred gomile, čulo se slabašno jecanje. Tiho stenjanje i grgutanje, a zatim tek poneki zvuk. Na posletku je zavladao tišina. Kraj staze je do maločas kucalo jedanaest srdaca. A sad samo jedno.

Nešto dalje ležao je nakrivljeni balvan i pokrivaio rupu u ogradi. Više mladih se uvuklo u maleni otvor i otpuzalo niz strmu liticu.

„Prvo devojke“, reče dečak koji im je pomagao da se spuste.

Kad su se začuli pucnji sa staze, i sâm se otisnuo. Preko mokrog peska, kamenja i šljunka, skočio je sa Staze ljubavnika.

Na samom kraju oboda sedela je devojka talasaste kose. Primitila ga je usred skoka i doviknula njegovo ime.

Zastao je kad je nogama dotakao tlo, zaustavio se i osvrnuo.

„Dođi pored mene“, doviknula mu je.

Duž čitavog oboda sedeli su mladi. Zbili su se da naprave mesta. Seo je pored nje.

Upoznali su se prethodne večeri. On je bio iz severnog dela zemlje, a ona sa zapada.

Podigao ju je na scenu za vreme koncerta. Prošetali su se Stazom ljubavnika, odmarali se na rtu Nakenoden. Julska noć

je bila mračna.* Pozajmila je njegov džemper. Na posljednjem usponu ka logoru zamolio ju je da ga nosi na leđima jer je veoma umoran. Nasmejala se. Ali ponela ga je. Samo da bi bio blizu nje.

Ubica je šutirao jedanaestoro koji su ležali na stazi kako bi utvrdio da su mrtvi. Na njih je potrošio tek dva minuta.

Ovde je završio i nastavio ka Stazi ljubavnika.

Ispod uniforme, na srebrnom lančiću nosio je emajlirani medaljon, crveni krstić na beloj podlozi. Krstić je bio okružen srebrnim ukrasima, viteškim šlemom i lobanjom. Lupkao mu je o vrat dok je koraćao postojanim, smirenim koracima i gledao oko sebe. S jedne strane proređeno drveće, a sa druge litica iza ograde.

Zastao je kod balvana. Nagnuo se i pogledao niz strmu liticu.

Iz otvora u steni virilo je stopalo. U žbunju je primetio boje.

Mladić i devojka u otvoru upleli su prste. Kad su se teški koraci zaustavili, zatvorila je oči.

Muškarac u uniformi podigao je pušku i nanišanio u nogu.

Povukao je oroz.

Mladić je vrisnuo i šaka mu iskliznu iz njene. Pesak i šljunak zapljusnuše devojčino lice.

Otvorila je oči.

Strmoglavio se dole. Nije znala da li je pao ili skočio. Telo mu se ponovo trznulo kad ga je hitac pogodio u leđa. Leteo je kroz vazduh.

Prizemljio se kod vode. Visio je na steni. Metak je prošao kroz jaknu, džemper koji joj je pozajmio prethodnog dana, prošao kroz pluća, grudni koš, pre nego što mu je pokidao vratnu arteriju.

* Zbog geografske širine, letnje noći na jugu Norveške veoma su svetle. (Prim. prev.)

* * *

Muškarac na stazi je likovao.

„Marksisti, svi ćete pomreti danas!“

Ponovo je podigao cevku.

DEO PRVI

Nov život (1979)

„Čovek želi da ga vole, ako to ne može, onda da mu se dive, ako ni to ne može, onda da ga se boje, ako ni to ne može, onda da ga preziru i mrže. Čovek želi da u ljudima izazove nekakva osećanja. Duša se užasava praznine i želi kontakt po svaku cenu.“

Jalmar Sederberj (Hjalmar Söderberg),
Doktor Glas, 1905

Bio je to jedan od onih prozračnih, hladnih zimskih dana kad Oslo blešti. Sunce, koje su ljudi već zaboravili, presijavalo se u snegu. Revnosni skijaši pogledali su dugo kroz prozore kancelarija, naviše ka belom brdu, skakaonici i plavom nebu.

Kućni moljci su proklinjali minus dvanaest, a ako su već morali da izađu, izlazili su drhteći u toplim krznenim jaknama i postavljenim čizmama. Deca su bila umotana u nekoliko slojeva vune ispod skafandera. Cika i vriska odjekivala je s padina za sankanje u vrtićima koji su nicali posvuda otkako je sve više žena prihvatilo da radi puno radno vreme.

Duž ograda u krugu bolnice stajale su hrpe snega, očišćenog s puteva i trotoara. Zbog velike hladnoće škripao je pod nogama prolaznika pored stare zgrade bolnice u severnom delu grada.

Bio je to utorak, trinaesti februar.

Kraj glavnog ulaza zaustavljali su se automobili, stajali i čekali dok su buduće majke na jedvite jade izlazile uz podršku budućih očeva. Svi su bili obuzeti sopstvenim velikim dramama, novim životom koji su baš oni stvorili.

Početak sedamdesetih godina, očevima je dopušteno da prisustvuju porođaju. Dok su ranije bili osuđeni na čekanje u hodniku i oslušivanje vriske iz porođajne sale, sad su mogli prisustvovati samom činu, videti kako se pomalja glava bebe, krv koju curi, videti novorođenče u trenutku kad prvi put zaplače. Nekima bi babica čak pružila makaze kako bi lično presekli pupčanu vrpcu.

Jednakost i planiranje porodice postali su važni pojmovi sedamdesetih godina. Deca i dom više nisu isključivo bili ženino polje delanja. Od očeva se očekivalo da o deci vode brigu od samog rođenja. Da guraju kolica, pripremaju kašu, u potpunosti učestvuju u igri i podizanju poroda.

U jednoj sobi ležala je žena u jakim bolovima. Trudovi su bili žestoki, ali dete se nije dalo. Za devet dana je prebacila termin za porođaj.

„Drži me za ruku“, zacvilela je ka muškarcu koji je sedeo kraj uzglavlja. Uzeo ju je za ruku i čvrsto stisnuo. Prvi put je prisustvovao porođaju. Imao je troje dece iz prethodnog braka, ali tad je čekao u hodniku da bi na kraju ugledao lepo umotano dete, dva puta u svetloplavom, a jednom u ružičastom ćebencetu.

Žena je dahtala, a on ju je držao.

Upoznali su se pre manje od godinu dana, u perionici veša u podrumu zgrade naselja Frogner. Iznajmljivala je sobičak u

prizemlju, a on je imao veći stan na spratu iznad. On – nedavno razvedeni diplomata Ministarstva spoljnih poslova, ponovo na radu u domovini nakon nameštenja u Londonu i Teheranu. Ona – negovateljica, samohrana majka sa četvorogodišnjom ćerkom. Njemu je bilo četrdeset i tri godine, mršav, proređene kose. Ona je jedanaest godina mlađa, vitka, lepa i plavuša.

Ubrzo posle susreta u podrumu je i zatrudnela. Venčali su se u norveškoj ambasadi u Bonu, gde je učestvovao na konferenciji. Ostao je nedelju dana, a ona samo dva, dok joj je prijateljica čuvala ćerku u Oslu.

Isprva se veoma radovala trudnoći, ali nakon mesec ili dva obuze je sumnja i više nije želela da rodi dete. Život joj se činio nesigurnim i turobnim. Kad im je troje dece iz njegovog prethodnog braka došlo u posetu, delovao je hladno i uzdržano. Činilo joj se pogrešnim da podari još jedno dete čoveku kojem do dece izgleda i nije preterano stalo.

Istog meseca kad je zatrudnela, norveški parlament je s glasom razlike usvojio zakon o pravu slobodnog odabira abortusa. Na snagu je stupio tek godinu dana kasnije. Zakon je ženi trebalo da pruži pravo da abortira do dvanaeste nedelje trudnoće, bez potrebe sazivanja konzilijuma. Nakon isteka tog roka, morali su postojati posebni razlozi da bi se obavila intervencija. Pošto je tako dugo oklevala, bilo je prekasno da prekine trudnoću. Dete je raslo u njoj.

Rano je iskusila mučninu i ostale neprijatnosti zbog malog života koji se nedelju za nedeljom hranio i rastao, sticao nova čula i sposobnosti. Srce je kucalo ujednačeno i snažno, a glava, mozak, živci i sve ostalo razvijali su se uobičajenom brzinom. Nije bilo primetnih odstupanja, deformiteta stopala, viška hromozoma ili hidrocefalije. Baš naprotiv, dete je po rečima lekara bilo živahno i zdravo. Naporno, smatrala je majka. „Ponekad mi se čini da se rita samo da bi me mučio“, žalila se.

Kad se dečak rodio, bio je modar. *Nenormalan*, pomislila je majka.

Zdrav i lep, rekao je otac.

Bilo je deset do dva po podne, usred dana. Dečak se odmah oglasio.

Normalan porođaj, rekli su u bolnici.

Večernji list *Aftenposten* objavio je:

Bolnica Aker. Dečak.

13. februara

Venke i Jens Brejvik

Kasnije će svako na svoj način opisivati porođaj. Ona će govoriti kako je bio užasan i da je bilo grozno što je suprug prisustvovao. Što se njega tiče, sve je proteklo u najboljem redu.

Dete je sigurno oštećeno anestheticima koje je primila, smatrala je majka. Dečak je bio zdrav i prav, govorio je otac.

A dosta kasnije priče im se skoro ni u čemu neće poklapati.

Norveško ministarstvo spoljnih poslova uvelo je rasterećenije uslove rada za mlade roditelje i dozvolilo novopečenom ocu da bude kod kuće s majkom i detetom neposredno nakon porođaja.

Ali kad se Venke iz bolnice vratila u stan u uglednom delu naselja Frogner, nešto je nedostajalo.

Prisetila se da je čula kako je otac koji ne pripremi sto za presvlačenje kad novorođenče stigne kući otac kojem nije stalo do deteta, i o tome je promišljala prepovijajući bebu na pločicama u kupatilu. Jens nije želeo da pomogne pri presvlačenju i povijanju deteta. Vremena se možda jesu promenila, ali on je bio stara škola, pa je morala sama da hrani bebu, pevuši joj i uspavljuje je. Namučila se dok je dojila, osetljive grudi su

je bolele. Natkrilila ju je osobita tama, depresija koja je nosila čitav njen prethodni život.

Naposletku se izvikala na muža i tražila da kupi sto za prevlačenje. Jens je to učinio, ali seme razdora je već bilo posejano.

Dečak je dobio ime Andeš.

Kad je napunio šest meseci, Jens Brejvik je dobio mesto savetnika pri norveškoj ambasadi u Londonu. Otputovao je prvi, a Venke je s decom došla uoči Božića.

Provodila je dosta vremena sama u njihovom stanu u ulici Prinses. Bio je ogroman, a većina prostorija zvrjala je prazna. Dok je ćerka išla u školu, Venke je ostajala u stanu sa Andešom i stranom dadiljom. Svetska metropola ju je uznemiravala i uzrujavala. U ulici Prinses sve više se zatvarala u sopstveni svet, što je naučila još kao devojčica.

Ne tako davno bili su zaljubljeni jedno u drugo. Kod kuće u Oslu imala je kutiju ljubavnih pisama i ceduljica koje joj je pisao.

A sad se vrtela po stanu i žalila. Prekorevala je sebe što se udala za Jensa, a naročito što se dodatno ukopala podarivši mu sina. I ranije je kod supruga primećivala osobine koje joj se nisu dopadale. Bio je osobenjak, uvek hteo da bude po njegovom i nije vodio računa o drugima. O takvim stvarima je razmišljala. Nije dovoljno dobar, govorila je sebi ranije. Za njega se ne smem vezati. A onda je učinila baš to.

Već je bila trudna nekoliko meseci kad su se uzeli. Uletela je u brak žmureći i nadala se da će, kad otvori oči, sve biti u redu. Suprug je, naravno, imao i dobrih strana. Umeo je da bude ljubazan i darežljiv, a bio je i veoma uredan. Činilo se da je dobar u svom poslu i često je posećivao prijeme i zvanične susrete. Nadala se da će im se zajednički život popraviti kad budu postali prava porodica.

Ali u Londonu je bila sve nesrećnija. Činilo joj se da mu je samo potrebna žena besprekorne spoljašnjosti i stan bez trunke prašine. To je njega zanimalo. Ne ona. I ne sin.

Imala je osećaj da joj se nameće. On je smatrao da se udaljila i da nije tu za njega. Jednom joj je rekao da ga koristi i da se za njega udala samo radi ličnog blagostanja.

Do proleća Venke je zapala u duboku depresiju. Poricala je stanje u kojem se nalazila, smatrajući da je nesrećna zbog okruženja. Nije mogla da podnese ni muža ni sopstveni život. U glavi joj je bio nered, život je izgubio smisao.

Jednog dana je krišom krenula da se pakuje.

Pošto se pakovala tri dana, naposljetku je rekla Jensu da vodi decu kući. Jens se zaprepastio i molio ju je da ostane. Ali u tom trenutku činilo se da je najjednostavnije otići.

I tako je otišla. Od Jensa, Hajd parka, Temze i tmurnog vremena, dadilje, kućnih pomoćnica i života na visokoj nozi. Pola godine izdržala je kao žena savetnika pri ambasadi.

Po povratku u Oslo, zatražila je razvod. Ponovo je bila sama, ali ovog puta s dvoje dece.

Venke nije imala nikoga. S majkom i dva starija polubrata nije održavala odnose. Sa ćerkinim ocem nije bila u kontaktu. On je bio Šveđanin i ćerku je video samo jednom, kad joj je bilo nekoliko meseci. Kako došao, tako i otišao.

„Kako si mogla da napustiš taj fini život i lep dom u Londonu“, čudila se jedna od njenih malobrojnih prijateljica.

Pa, Londonu se ništa nije moglo zameriti. Sve je zapravo bilo savršeno, samo s pogrešnim muškarcem. Tvrdoglav, naprasit i zahtevan, tako ga je opisala. Hladna i neosećajna – tako je on opisao nju.

Brak se nije dao spasti. Preko advokata su došli do sporazuma. Ona će se starati o Andešu, on će joj plaćati alimentaciju. Sporazum joj je dao pravo da dve godine živi u njegovom stanu u Fricnešovoj ulici.

Proći će tri godine pre nego što će Andeš ponovo ugledati oca.

Venke je čitavog života trpela gubitke.

Trpela je i samoću.

Gradić Kragere, 1945. godine. Kad je zavladao mir, žena građevinskog radnika je zatrudnela. Međutim, kako se porođaj bližio, dobila je simptome slične gripu, koji su je prikovali za krevet pošto su joj se oduzele i ruke i noge. Utvrđeno je da boluje od dečje paralize, zastrašujuće bolesti za koju nije bilo leka kad su Venke carskim rezom izvukli iz majčinog stomaka 1946. godine. Majka je od pojasa naniže bila gotovo nepokretna, a i ruka joj je bila delimično oduzeta. Venke je odmah po rođenju smeštena u dom za nezbrinutu decu u kojem je provela prvih nekoliko godina života, a da je porodica nijednom nije posetila. Onda su jednog dana devojčicu svetle kose jednostavno poslali kući u odeći koju je imala na sebi.

U očevom stanu je mnogo vremena provodila sama. Otac je bio često odsutan zbog posla, a majka se zaključavala u sobi i retko izlazila među ljude. Nije želela da se podsmevaju njenim deformitetima.

Otac je umro kad je Venke imala osam godina. Dom je postao sumorniji, a majka zahtevnija. *Zlica jedna*, govorila je majka, natovarila mi je *ovu boleštinu*.

Devojčica je imala dvojicu starije braće. Jedan se odselio kad je otac umro, a drugi je bio naprasit i kavgadžija. Stalno je kinjio sestru. Toliko puta ju je čuškao da je imala rane i ogrebotine iza ušiju, a po nogama ju je šibao koprivom. Mršava devojčica se često skrivala iza šporeta kad bi je brat jurio. Tamo je njegove pesnice nisu mogle dotaći.

Skrivati se i ćutati. Sve što se dešavalo kod kuće prekrivao je stid.

Kad joj je brat bio neraspoložen, ostajala bi čitave večeri van kuće i vraćala se tek kad bi pala noć. Lunjala je sama po Kragereu, upiškala bi se, vonjala i znala da će dobiti po nosu kad se vrati kući.

Sa dvanaest godina pitala se da li bi trebalo da skoči s litice. Bila je tu i mamila ju je.

Ali nije skočila. Uvek se vraćala domu. Kuća je bila oronula, bez tekuće vode. Održavala je red u sirotinjskom domu, ujutru praznila i prala noćnu posudu ispod kreveta koji je delila s majkom, čistila i pospremala. „Nisi ni za šta“, vikala je majka. „Ti si za ovo kriva!“

Majka bi daleko radije opet imala noge nego ćerku.

Venke nije zadovoljavala, nije se uklapala, nikad nije bila dovoljno dobra. Nije smela da ikoga dovede kući i nije imala dobrih drugarica jer su je devojčice zadirkivale i odbacivale. Porodica je živela tako povučeni životom da su ih smatrali turobnim i pomalo jezivim. Ljudi su se povlačili, iako je mnogim susedima bilo žao devojčice koja je tako naporno morala da radi.

Uveče bi Venke ležala i vrtela glavom kako bi zaglušila zvuke iz kuće. Najgora je bila buka majčinog kretanja. Koristila je dve stolice kako bi se vukla po podu. Podizala ih je jednu za drugom, i vukla se za njima, a one bi treskale po parketu.

Venke je ležala i nadala se da će je majka jednog dana ipak zavoleti.

Ali bila je sve zahtevnija i sve joj je više bila potrebna pomoć. Brat je bio sve nasilniji. Tek kad je zašla u tinejdžerske godine, u prolazu je čula od komšinice da joj je on zapravo polubrat, rođen u vanbračnoj zajednici, od nepoznatog oca, što je u to vreme bila velika sramota u Kragereu. To su od nje čuvali kao tajnu, kao i to da je drugi brat zapravo očev sin iz prethodnog braka.

Majka je počela da se žali na glasove u glavi. A kad je stekla novog kućnog prijatelja, optužila je ćerku kako želi da joj ga oduzme. Iako je u isto vreme očekivala od Venke, koja joj je na vrat navukla oduzetost, da bude kod kuće i posprema za njom do kraja života.

Jedne noći, sedamnaestogodišnjakinja je spakovala kofer i otputovala u Oslo. Bilo je to 1963. godine. Nije imala nikakvo obrazovanje, niti je koga poznavala, ali nakon izvesnog vremena zaposlila se kao čistačica u bolnici u gradu, a onda i kao dadilja u Kopenhagenu i Strazburu. Nakon pet godina „u bekstvu“ od majke i brata, što dalje od Kragerea, upisala je kurs za bolničarke u Pošgrunu i zaposlila se u bolnici u Šijenu. Kad je tamo stigla, na svoje iznenađenje otkrila je da se dopada ljudima. Na poslu su je uvažavali i cenili.

Bila je vredna, hitra, saosećajna, a kolege su je smatrale prilično zabavnom.

Sa dvadeset i šest godina zatrudnela je sa Šveđaninom, koji ju je molio da abortira. Bila je uporna da zadrži dete i rodila ćerku Elisabet 1973. godine.

Proći će mnogo godina pre nego što Venke otputuje u kratku posetu rodnom gradu. Majka je tad već bila ozbiljno bolesna. Sudeći po medicinskom kartonu, u to vreme je patila od paranoidnih zabluda, s napadima manije gonjenja i halucinacijama. Više nije ustala iz postelje i umrla je sama u staračkom domu u Kragereu. Venke nije otišla na sahranu.

Umetnost skrivanja bolnog i odvratnog postala je deo nje i pratiće je čitavog života. Prikriti bol ispod uglaçane spoljašnjosti. Svaki put kad se selila, odabrala bi stan u lepom delu Osla, iako nije mogla da ga priušti, niti se kao negovateljica tu „uklapala“. Prijatna spoljašnjost bila je njeno sjajno proćelje. Kad se pojavljivala u društvu, uvek se lepo oblačila i imala novu frizuru, nosila je visoke potpetice i odeću šivenu po meri iz otmenijih prodavnica glavnog grada.

Pošto se vratila iz Londona, tkanina je krenula da se para. Bila je u srednjim tridesetim, živela u Jensovom stanu u Fricnešovoj ulici, ali poznavala je malo ljudi. Nije imala predaha i isprva je bila umorna, zatim iscrpljena i napokon skrhana. Osećala se bespomoćno i otuđeno od društva.

Odlučno je tvrdila da sa Andešom nešto nije u redu. Od mirne bebe i prilično tihog jednogodišnjaka, pretvorio se u zahtevno, razmaženo dete. Menjao je raspoloženja i bio nasilan. Žalila se kako ima potrebu da ga odlepi od sebe.

Decu je često ostavljala noću. Komšinica koja je imala ćerku Elisabetinih godina primetila je kako to nije u redu. „Spavaju kad odem, spavaju i kad se vratim“, odvrtila je Venke. Dodala je da mora da radi noćne smene kad god joj se ukaže prilika.

„U Elisabetinoj kući nema večere“, ispričala je komšiničina ćerka majci jednom prilikom. Štedelo se na svemu što je skriveno iza ulaznih vrata stana.

Odmah po povratku iz Londona u avgustu 1980. godine, Venke je odobren zahtev za primanje socijalne pomoći koju dodeljuje Centar za socijalni rad naselja Vika u Oslu. Sledeće godine u maju, pozvala je Centar za socijalni rad i pitala da li bi joj mogli dodeliti socijalnog radnika kao podršku ili pomoć u kući oko dece. U julu je zatražila dom u kojem bi deca provodila vikende. Rekla je kako bi bilo dobro da se o ćerki stara muškarac i u zapisnik je ušlo kako bi ona lično predložila da to bude neki mlađi student. Međutim, takođe ih je obavestila kako joj je pomoć prevashodno potrebna za Andeša, s kojim više nije mogla izaći na kraj.

Andeš je tek bio napunio dve godine, a Elisabet osam. Ćerka je krenula majčinim stopama i postala „rezervna mama“ Andešu i majci.

Zahtev za brigu o Andešu dva vikenda mesečno odobren je u oktobru 1981. godine. Smešten je kod mladog bračnog para – oboje su imali dvadeset i nešto godina. Kad je Venke prvi

put dovela Andeša, učinila im se pomalo osobenom. Sledećeg puta su bili uvereni da je skroz luda. Zamolila ih je da Andešu dozvole da s vremena na vreme dotakne mladićev penis jer je to važno za dečakovu seksualnost. Pošto nije imao očinsku figuru u životu, Venke je želela da mladić na sebe preuzme tu ulogu. Što se tiče izgleda, Andeš nije imao na koga da se ugleda, istakla je Venke, jer je dosad „samo viđao ženske piše“ i nije znao kako muško telo funkcioniše.

Mladi par je zanemio. Bilo ih je sramota da prijave šta im je rekla, pa su prećutali. Vodili su Andeša u šetnje po šumama i poljima, u gradske parkove i igrališta. Bilo mu je lepo s njima, a oni su ga smatrali finim dečaćićem.

Jednog vikenda Venke ga jednostavno nije dovela. Ispostavilo se da smatra kako par više ne odgovara njenom sinu. „Majku je teško zadovoljiti, postaje sve zahtevnija“, stajalo je u izveštaju Centra za socijalni rad u maju 1982. godine. Tražila je nov dom za sina. „Devetogodišnja ćerka izgubila kontrolu nad mokrenjem“, stajalo je u izveštaju.

Prethodnog meseca Venke je u Centru za socijalni rad tražila da razgovara s nekim o davanju dece na usvajanje. Htela je da ih „pošalje dovraga“, rekla je službenicima.

Približavala se jesen, a život je bio sve turobniji. U oktobru Venke je otišla u dom zdravlja u Frogneru. „Majka je u teškoj depresiji“, zabeležili su. „Bavi se mišlju da napusti decu i ostavi ih društvu na staranje kako bi živela sopstveni život.“

Venke i deca su sad živeli u Fricnešovoj ulici preko dve godine. Dogovoreni dvogodišnji period je prošao. Jens je želeo stan, ali Venke je odugovlačila sa iseljenjem. Nije imala snage.

Govorila je da je doživela nervni slom. Uoči Božića dotakla je dno. Bilo je nemoguće osetiti praznično raspoloženje.

Raspadala se.

Sve vreme je morala da pazi na Andeša kako bi izbegla ono što je nazivala „malim propastima“. Udarao je i nju i Elisabet.

Kad ga je korila, on se cerio. Ako bi ga protresla, vikao bi „Ne boli me, ne boli me“.

Nije je ostavljao na miru. Noću bi se ušunjao u njen krevet, pribio se i „trljao“ uz nju.

Vrtlozi svetlosti

Ali najveća od njih je ljubav.

Prva Pavlova poslanica Korinćanima

Tama se spustila nad severni deo zemlje.

Ljudi su se budili po mrklom mraku, izlazili u tamu, usred dana jedva videli malo svetla, i po mraku odlazili na počinak. Hladnoća je štipala obraze. Slagali su redove cepanica za potpalu i hitro zatvarali vrata za sobom kako bi zima i vrtlozi snega ostali napolju.

Planinska medvedica povukla se u jazbinu, čak se i bakalar u moru ulenjio. Trebalo je čuvati snagu za proleće i svetlost. Priroda i ljudi utonuli su u zimski san. Više se spavalo i manje kretalo. Oni srećniji grejali su jedno drugo. No isto tako, bili su tužniji nego leti. Javila se zimska bol.

S vremena na vreme nebo bi zaiskrilo.

„Sad će da zaigra“, govorili su ljudi i pripijali se uz prozorska okna.

Severna svetlost nikad ne stoji. Vrluda nebeskim svodom u vidu lukova i traka, udaljava se, na tren skoro nestane, a onda se najednom ukaže i zatreperi.

S njom se nikad ne zna.

Isto kao i s ljudima. Leže pod jorganom, neraspoloženi i skrhani tugom, a onda najednom planu.

Doteraju se i izađu. Zatrepere kao čudo prirode.

Tako je bilo i na noć Svete Lucije u Lavangenu, 1980. godine.

Mladi su se okretali i uvijali na plesnoj bini. Na sebi su imali uske farmerke ili zvoncare. Devojke su bile u uskim džemperima širokih rukava. Momci su nosili košulje. Uglavnom su igrali uz Smokija, Eltona Džona i *Boni M.* Mladi iz zaselaka duž okolnih fjordova slili su se u centar Trumsa. Bila je to godišnja igranka uoči Božića, ispunjena nadom i očekivanjima, pilo se i muvalo.

U lokal je ušla Tune, plavokosa petnaestogodišnja lepotica. Za njom je ušao Gunar, osamnaestogodišnji grubijan.

Pusti snovi, pomisliše oboje kad su u polumraku ugledali jedno drugo.

Tune je šiške pričvrstila unazad uvijačem za kosu, baš kao plavuša u *Čarlijevim anđelima*. Gunar je nosio „fudbalerku“, kratku sa strane, dugu i blago uvijenu na vratu. Ona je još uvek bila pomalo debeljuškasta, on žilav i mršav.

Živeli su svako u svom fjordu, ona u Lavangenu, a on u Salangenu. Tune ga je već jednom videla.

Poslali su je u Salangen na pregled zuba, pošto u Lavangenu nije bilo zubara. Nakon posete školskom zubaru imala je običaj da svrati do pekare, koju takođe nisu imali u njenom selu. I tako je stajala kraj prozora niske brvnare na padini koja se spuštala ka fjordu i čekala da kupi dansko pecivo. Putićem koji je vodio kraj pekare išla su tri drugara. Onaj u sredini blistao je između druge dvojice.

Najlepši mladić kojeg sam u životu videla, pomislila je.

A sad je stajao tu. Mladić iz pekare. Pred njom. A sa bine čula se pesma dua *Belami braders*.

Da ti kažem kako imaš divno telo, da li bi mi zamerila?

Da se zakunem da si anđeo, da li bi prema meni noćas bila đavolica?

Naravno da je pristala.

Ljudi bi povremeno zablistali. Zraci svetlosti švrljali su po njima, blistali i pogađali u srce. I ma koliko brzo bi se našli, utoliko bi se brže-bolje izgubili.

Jedan prijatelj je prišao Tune na plesnoj bini.

„Prijateljica ti čeka u redu napolju, ali nema novca da plati ulaznicu.“ Tune je bila zatečena. „Zamolila me je da uđem i pronađem te, pa da joj pozajmiš novac.“

„Hmm“, odgovorila je Tune, ali nije izašla. Jer, šta ako bi joj drugarica ukrala momka koji ju je upravo obgrlio oko struka.

Ne, sad želi da pleše.

Vidali su se što su češće mogli. Tamo-amo autobusom, ili bi zamolili prijatelje da ih povezu. Sat vremena u jednom pravcu. Kad je Gunar položio vozački, bilo je jednostavnije. Pozajmio bi očev automobil i odjurio do Tune, a onda na oblacima lebdeo nazad do kuće. Slavili su povratak sunca i kraj zime. U aprilu je Gunar otišao u vojsku daleko na jug, čak u Ještadmuen pored Lilehamera. Tune mu je pisala duga ljubavna pisma, a on je pokušavao da joj piše pesme. Na kraju bi ih obično zgužvao i bacio u kantu, ali nekoliko ih je i poslao. Na svetloplavom papiru je pisalo:

U jednom mestu, jedne večeri kod kuće, zaljubljeni par je bio,

zaboraviti mogao nije, koliko se strašno zaljubio.